

Underjordiske Roskilde-Gader.

Af Hugo Matthiessen.

Hver Gang Spaderne gaar i Dybden ned gennem vore Købstæders gamle Gader for at skære en Kloakgrøft eller lignende ud i Jordlagene, dukker der frem i Dagens Lys Rester af aarhundredgammel Kultur, som desværre i de allerfleste Tilfælde uænsat og upaaagtet under det forcerede Arbejde atter rodes i Dynge og begravnes med den opkastede Fyld.

Talrige Smaating fra det daglige Liv, Løsøregenstande, Redskaber, Værktøj, Stumper af Kakler, Lertøj, Bygningsdele og deslige, som kunde belyse Forholdene i svunden Tid og derfor vilde være kærkomne for vore kulturhistoriske Museer, gaar saaledes mellem Aar og Dag tabt rundt om i vore Byer, og mangen Oplysning, som kunde være af Interesse for Studiet af Købstædernes Fortid, skjules atter unyttet i Jorden.

De Snit, Spaderne under den Slags Arbejder lægger paa langs og tværs gennem Byernes gamle Færdselsaarer, blotter ofte Rester af ældre Brolægning. Lag for Lag, dækkede af tomme-tykke Aflejringer af Fyld, Brandlag, Aske, Bark, Læderaffald og Gødning, afmærker de Gadernes langsomme Vækst i Højde gennem Tiderne, og enhver lagttagelse, som ved en saadan Lejlighed kan gøres, har sin Betydning. Kildestoffet til vore Købstæders middelalderlige Historie er jo uendelig fattigt, og ethvert Bidrag, hvor ringe og uanseligt det end isoleret synes at være, følger derfor en ny Sten ind i den Grundvold, hvorpaa vor historiske Viden bygger.

Ved en overfladisk Betragtning kunde det synes at være ret underordnet og ligegyldigt, om den Slags Detailler tages med, om ældre Brolægning virkelig ligger saa og saa dybt under Nutidens, eller om Fyldlagenes Tykkelse maaler én eller flere Alen. Ofte har en tilsyneladende ubetydelig Ting imidlertid stor Værdi for det videnskabelige Studium; thi ogsaa om de ovennævnte Forhold turde det være af Vigtighed at vide Besked.

Ofte gaar det jo desværre saa, at Gaderne i en gammel Købstad nu er det sidste synlige Minde om dens Middelalder, Husene er som Regel brændte, nedrevne og fornyede Gang paa Gang, sine Steder har man tilmed jævnet selv Kirken med Jorden eller ombygget den til Ukendelighed. I de allerfleste Tilfælde gælder dog den Regel, at Kernen i Gadenettet er den gamle, i alle Hovedtræk har den formaaet at beholde sit Særpræg og byde Tiderne Trods, og jo mere levende Forstaaelsen efterhaanden bliver for Grundplanens Betydning som historisk Kilde, jo stærkere Studiet af denne længe upaaagtede Side af vor Købstadkultur drives, des mere velkomne bliver Oplysninger af denne Art. Enhver Meddelelse, som bekræfter, at de nuværende Gader i Hjertet af Byerne ligger urokkeligt paa samme Plet som i Købstædernes Barndom, giver fast Grund under Fødderne og underbygger de Slutninger, man kan drage af Bebyggelsesplanens karakteristiske Udformning.

Ad Arkivstudiernes Vej vil man ganske vist mangen Gang være i Stand til at føre en Del af Gaderne tilbage til Middelalderen, men uheldigvis svigter Materialet altfor ofte, og Gaden i sig selv er derfor ene om at give Svar paa det Spørgsmaal, som stilles. Denne sidste og eneste historiske Kilde, som staar til Raadighed, skulde derfor nødigt gaa tabt uden at være udnyttet. Kulegravede og gennemrodede i ret anselig Dybde som en Mængde af de gamle Købstadgader allerede nu er, har de desværre i mange Tilfælde ikke mere at fortælle, men heldigvis kan der dog stadig endnu — især naar nye, dybere Ledninger skal lægges — gøres Iagttagelser i Lag, man i Aarhundreder ikke har rørt.

De udmærkede Bidrag, enkelte Mænd ad denne Vej har fremskaffet til Belysning af deres Bys Fortid, opfordrer i høj

Grad til at fortsætte disse Studier¹⁾, og for Roskilde, hvis middelalderlige Topografi endnu langt fra er helt klarlagt, vil der være dobbelt Grund til agtpaagivende at følge med, hver Gang en Grund eller Gade saa at sige krænger Indvoldene ud.

Gravningerne i Gaderne her indledtes i større Maalestok ved Gasværkets Oprettelse 1863, og som første Frugt modtog Nationalmuseet samme Aar en ved Nedlægning af Rør paa *Algade* funden middelalderlig Guldring, hvori en i Tidens Løb forsvunden Sten havde været indsat. Det skønne lille Stykke smykkes af gothisk Løvværk, samt et af 2 Hænder omsluttet Indskriftbaand med nogle Bogstaver.²⁾

Uden Tvivl har de Snit, som ved denne Lejlighed lagdes gennem den gamle Bispebys Gader, skrællet op i mangt et Kulturlag, som uforstyrret havde hvilet i Aarhundreder, men desværre fandt man det ikke Umagen værd at lægge Mærke til, hvad Jorden gemte.

1880 anlagdes Vandværket, og et nyt Net af Rørledninger grenede sig ud under Gader og Stræder, i hvis opgravede Grøfter man med Undren iagttog betydelige Mængder af Fugle- og Dyreben, Knogler af Svin, Kreaturer og lignende, hvormed Fylden var spækket. I Bladene fremkom ogsaa en Meddelelse om, at der under *Sct. Olsgade* „i nogle Fods Dybde” fandtes en gammel Stenbro.³⁾

Aaret efter blottedes under en Udgravning i *Fondensbro* et imponerende Stenlag ca. 1 Alen under Overfladen og strækkende sig i Strædets Længdeakse Nord—Syd. Det var lagt af kæmpemæssige Stene, af hvilke nogle maalte over 3 Alen

1) H. N. Rosenkjærs Studier i det underjordiske København er saaledes fortsatte og uddybede af Oberst H. U. Ramming, som i „Historiske Meddelelser om København” har offentliggjort en Række interessante Undersøgelser. Paa lignende Maade har Kæmner I. O. Brandorff gennem en lang Aarrække med utrættelig Omhu og Interesse gennemstuderet Kolding By, Grund for Grund, Gade for Gade, og indsamlet et værdifuldt Materiale til Stadens Historie og Topografi. For Svendborgs Vedkommende har Inspektøren Johannes Olsen ved Svendborg Amts Museum ligeledes tilvejebragt et vigtigt Stof, hvoraf en mindre Del er indgaaet i hans „Svendborg Bys Historie”. 1919.

2) Museums Nr. 21218. Jfr. Berlingske Tidende 4. Sept. 1863.

3) Dagbladet, 27. Maj 1880.

i Længde og 2 Alen i Bredde. Deres Overside var flad, de laa i Række som en Stenbro af ærværdig og storslaet Karakter, og Forholdene mentes at tale for, at det virkelig var en saadan og ikke Grund for en Bygning.¹⁾

Jacob Kornerup henviser da ogsaa til dette ældre Fund, da han i 1889 giver Nationalmuseet nogle Oplysninger om en Brolægning af tilsvarende Karakter, som i 3 Alens Dybde fremdroges paa *Torvet* Øst for Sct. Laurentii Kirkes gamle Omraade. Begravet under svære Fyldlag, som myldrede med Læderaffald i smaabitte Stumper — blandt disse dog tillige en Skosaal fra det 14. Aarhundrede — syntes ogsaa dette Stenlag at være en middelalderlig Brolægning, et Minde om den ældgamle Færdselsvej, som fra Algade, det store Kongens Hærstræde, bøjede Østen og Norden om Sct. Laurentii Kirke og ad Fondensbro førtes ind paa Domkirkepladsen.²⁾

Formodningen om, at man her virkelig er truffet paa Rester af en storslaet Stenlægning af Gaderne, synes at bekræftes af et mærkeligt Fund, som nu i Aar (1924) er blevet gjort i Kjerteminde. Her har man nemlig paa Byens gamle Hovedstrøg, Langegade, under et mellemliggende, spinklere Lag pikket Stenbro af sædvanlig Slags paa flere Steder iagttaget et fortløbende Lag af mægtige, flade, indtil 3 Alen lange Kampestene, der strakte sig paa langs gennem Gaden ca. 1 Meter under den nuværende Kørebane.³⁾

Gadeanlæg af saa storstilet Karakter har dog naturligvis ikke været almindelige, men utvivlsomt har man allerede i Middelalderen viet Behandlingen af Købstædernes vigtigere Færdselsstrøg større Omhu, end man paa Forhaand skulde være tilbøjelig til at tro.

Almindelig kendt er det jo, at man hyppigt brugte at beklæde Gaderne med et tætsluttende Dække af Træfjæle, som Side om Side laa tværs over Kørebanen. Det almindelige Navn paa disse Planker var Brofjæle, og Ordet „Bopæl” har i Tidens Løb udviklet sig af denne Betegnelse.⁴⁾

1) Dagbladet, 11. Juni 1881.

2) Skrivelse til Nationalmuseet af 23. Juni 1889.

3) Velvilligt meddelt af Politimester V. Woll, Kjørteminde.

4) Hugo Matthiessen: Gamle Gader, 1917, Side 72.

Ogsaa denne Type paa Gadebelægning turde være repræsenteret i det middelalderlige Roskilde, hvor man 1892 ved *Torvet* i en paa langs ad Gaden ført Udgravning skar ned gennem en tæt Plankebro bestaaende af 2—3 Tommer tykke Fjæle af Eg. Disse formentlige Rester af Træbrolægning laa $2\frac{1}{4}$ Alen under Overfladen og konstateredes i en Længde af ca. 30 Alen.¹⁾

Alle disse spredte Meddelelser stemmer nogenlunde overens i deres Angivelse af Tykkelsen af de Fyldlag, som har hobet sig op paa Roskilde Gader og bragt dem til at vokse i Højde indtil 3 Alen, og Forstaaelsen af dette Forhold er yderligere blevet uddybet ved en Række senere Iagttagelser.

I *Hersegade* — den gamle *Horsegade* — er man gaaet ned gennem tre Lag Stenbro til et underste i $1\frac{1}{2}$ Meters Dybde, og i *Algade* ud for Nr. 18 er det nederste Sæt Brolægning konstateret ca. 1,25 Meter under det øverste. I dette Stadens ærverdige Hærstræde ligger den ældste Stenbro ud for Hjørnet af Snæversti, samt ved Mundingen af Sct. Olsgade, i tilsvarende Dybde, og det samme gælder det underste af de 3 forskellige Lag, man er brudt igennem længere mod Øst i *Algade* omtrent paa det Sted, hvor Byens Østerport — „Røde Port” — havde Plads i Borgediget, der fra 12. Aarhundrede omsluttet Staden.²⁾

Den Mængde Fyld, som har aflejret sig paa Roskilde Gader og i Aarhundredernes Løb sat dem i stadig Vækst opefter, er ikke noget enestaaende Fænomen. I næsten alle middelalderlige Byer vil man kunne iagttage tilsvarende Forhold. Gadeniveauet ved Vester Voldgade ud for Sct. Pederstræde i København er f. Eks. alene siden Hovedstadens Brand 1728 hævet $1\frac{1}{2}$ —2 Alen ved Paafyldning³⁾, gammel Brolægning ligger begravet i Viborgs ældste Hovedstrøg, Sct. Mogens-

1) Skrivelse til Nationalmuseet fra Stadsingeniør H. Jørgensen, Roskilde, 21. Okt. 1892.

2) Disse Oplysninger skyldes forskellige Arbejdere i Roskilde, samt især Kommunens Materialforvalter Jensen, som har givet mange værdifulde Meddelelser om Fund i Byen, og som i Kraft af sit Embede har en enestaaende Lejlighed til at gøre Iagttagelser af denne Art.

3) Histor. Meddel. om Kbhavn, I, 436.

gade, — omtrent ud for Hjørnet af Rosenstræde — $1\frac{1}{2}$ —2 Meter under nuværende Gadeniveau¹⁾, og i Ringsted Nørregade har jeg set Udgravninger, som er ført ned gennem over 2 Meter tykke Kulturlag uden at finde fast Bund.

Gang paa Gang, naar Flammerne havde raset over Staden, jævnedes Brandlagene ud over Grunde og Gader, og naar Stenbroens Dække af Skarn og Gødning blev for tykt, veltede man ganske simpelt Læssevis af Sand ud over det — og brolagde paany.

Med denne de gamle Gaders betydelige Niveaustigning for Øje bliver man unægtelig nødt til paa visse Punkter at ændre sit Syn paa Karakteren af mange af de bevarede middelalderlige Bygningsminder.

Det siger sig selv, at naar Gaderne i de forløbne Aarhundreder er vokset saa kraftigt i Vejret, har Størstedelen af de underste Partier af gothiske Stenhuse, som nu saa afgjort fremtræder som dybe Kældere, i deres Velmagt været af anden Karakter. De smukke, overhængende Rum, som i vore Dage ligger trykket lavt ned under nuværende Gadeniveau, maa derfor oprindelig — hvad man i Kraft af deres Udstyr ogsaa bedre forstaar — have udgjort Jordetager med Gulvlinje i Højde med eller højst et enkelt Trappetrin forsænket under Gadens Stenbro.

De 2 middelalderlige „Kældere“, den ene ved Hjørnet af Snæversti, den anden under Landbobanken, der nu er ene tilbage af den stolte Række af grundmurede Gaarde, som mod Middelalderens Slutning knejsede langs Roskildes fornemste Strøg, har paa samme Maade fra første Færd udgjort lave Stueetager, hvis Gulv omtrent har været i Plan med Brolægningen udenfor.

Den ud for *Snæversti* konstaterede gamle Stenbro ca. 1,25 Meter under nuværende Overflade karakteriserer saaledes ret interessant den oprindelige Placering af det „Kælderrum“, der som en sidste Rest af et gothisk Stenhus gemmer sig ved vestre Hjørne af dette lille Stræde, som alt 1370 nævnes ved Navn.²⁾

¹⁾ Hugo Matthiessen: Torv og Hærstræde, 1922, 40.

²⁾ Kr. Erslev: Repertorium diplom. Nr. 2905.

Ofte bekræfter bevarede Aktstykker paa denne Maade Gadernes Ælde, men hvor de mangler, vil Kulturlagene i disses Indre mangan Gang kunne bøde paa Savnet eller belyse paa anden Vis det Liv, som i gammel Tid udfoldede sig paa Stedet. Det middelalderlige „Skomagerjærn” — et halvmaaneformet Skrabejærn med Skaftgreb beregnet til Bearbejdelse af Læder og af den ejendommelige Form, hvorunder man kender det fra Laugssigneter — er saaledes 1898 fremdraget af en Grund ved *Skomagergade* i Roskilde — et morsomt lille Vidnesbyrd om Skomagerens Virksomhed paa det Strøg, som den Dag i Dag bærer deres Navn.¹⁾

Da der i Løbet af Foraaret 1924 skulde føres en Rørledning i ca. 5 Alens Dybde gennem hele *Rosenhavestræde*, aabnede der sig Mulighed for at faa konstateret, om dette Stræde, om hvis middelalderlige Eksistens man intet med Vished kendte, virkelig var af saa gammel Rod. Var dette Tilfældet, vilde man med det samme kunne fastslaa den østlige Grænse for Sct. Olai Kirkegaard.

Den 1570 nedbrudte Sct. Ols Kirke laa bag nuværende Hotel Prinsen, og dens Kirkegaard strakte sig mod Vest til Sct. Olsgade, som hører til Stadens middelalderlige Gader. Under Arbejdet viste det sig imidlertid, at ogsaa Rosenhavestræde maa have været til paa denne Tid, idet der ca. 1,25 Meter under nuværende Gadelinje — tæt over den faste Lerbund — fandtes en ærværdig Vejbane, der var behandlet med en Slags Makadamisering af haandstore Flintknolde. Disse dannede et i Grus fast sammenpresset Lag, en Teknik, som ogsaa har været anvendt andet Steds, bl. a. i *St. Allehelgensgade*, hvor den er forefundet 2 Meter under Overfladen.²⁾

Umiddelbart over denne Flintestens-Vejbane laa et sortladent, klæbrigt, ca. $\frac{1}{4}$ Meter tykt Fyldlag, mest bestaaende af Gødning, Bark og Trækul, men stærkt isprængt utallige, smaa, trekantede Affaldsstumper og Strimler af Læder, der

¹⁾ Museums Nr. D. 3765. Hugo Matthiessen: Gl. Gader, 1917, 108 f.

²⁾ Mundtlig Meddelelse. Disse Vejanlæg synes at være i Slægt med de af Strandsten lagte Vejbane, man har fundet i København (H. U. Ramsing: Bidrag til Kbhavns Topografi, Histor. Meddel. om Kbh. I).

særlig fandtes i Strædets sydlige Halvdel og øjensynligt udgjorde Spild fra et middelalderligt Suderværksted. Et Par Sæt yngre Stenbro sad i de øvre Lag, mange Ornetænder og Kreaturben forekom, men ingen menneskelige Skeletter eller Skeletdele. Sct. Ols Kirkegaard har altsaa ikke strakt sig længere mod Øst, og Rosenhavestræde lader sig saaledes med Sikkerhed lægge ind paa Kortet over Roskilde i Middelalderen.¹⁾

Saaledes følger hver ny Iagttagelse et lille Led ind i Kæden, langsomt, Stump for Stump, lader Billedet af det gamle Roskilde sig fæstne i sine Hovedtræk, og i dette Arbejde kan alle være med. Enhver, som har Interesse for Byens Fortid, vil ved Lejlighed kunne yde sin Skærv, og Nationalmuseets 2. Afdeling modtager med Tak Meddelelser om Fund af lignende Art som de ovenfor omtalte; thi stort eller lidet har ethvert Bidrag sin Betydning, og det, som — set for sig — synes ringe, kan i Sammenhæng med andre mangan Gang kaste Lys over Forhold, som før fuldstændigt laa i Mørke.

—————

¹⁾ Meddelelser af Materialforvalter Jensen, samt egne Iagttagelser paa Stedet.